

spise *Vladař* již N. Machiavelli: „... je nejednotné, náročné, neukázněné a proradné; v kruhu přátel se žoldáci chvástají, před nepřítelem jsou zbabělí, neznají boží bázeň ani lidskou věrnost.“³¹⁷

Navzdory právě uvedenému vedlo velké množství konfliktů k tomu, že se najímání žoldáků stalo výnosnou podnikatelskou činností. Vojenský podnikatel (tzv. obrist) dostal od panovníka nebo stavů právo k postavení vojenské jednotky. Na základě obdržení patentu verboval v daném regionu žoldáky, které ze svých prostředků udržoval. Zisk mu pak přinášela účast jeho jednotek na různých taženích, a podnikání to bylo určitě výnosné. Majitelé jednotek očekávali podíl z kořisti, ale často vydělávali i na žoldu, který inkasovali za každého nasazeného vojáka. Někdy také hlásili větší počet nasazených a ponechávali si žold tzv. „slepých“ vojáků. Mužstvu vypláceli žold až po bitvě, pochopitelně pouze těm, kteří se z ní vrátili. Z pohledu obyvatelstva bylo velkým kladem to, že část těchto oddílů již fungovala celoročně, takže se v zimním období nezapojovala do akcí loupeživých tlup.³¹⁸

Tyto žoldnéřské jednotky je již možné považovat za předzvěst pravidelných armád. Významní vojenští podnikatelé, mezi které patřil například Buquoy, Mansfeld, Tilly, ale rovněž Albrecht z Valdštejna,³¹⁹ nechávali pro své oddíly zhotovit oděv stejné barvy a střihu.³²⁰ Jejich jednotky měly dobrou organizaci s určenou hierarchií, stejně jako stanovená pravidla i s tresty za jejich překročení. Přebíraly nové prvky vojenského umění³²¹ a důležitou úlohu hrála i logistika. Například Albrecht z Valdštejna využíval pro přesun výzbroje a proviantu ze svých panství i řeku Labe. Tak se k vojsku

317 MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*. Praha: Argo, 2012, s. 63.

318 Srov. WAGNER, Eduard a Miroslav MUDRA. *Třicetiletá válka 1618–1648*, s. 14–18. K vyplácení žoldu srov. rovněž KLUČINA, Petr. *Od zbroje k stejnokroji*, s. 34–36. K okrádání vojáků, zpronevěře peněz a skupinám propuštěných vojáků putujících krajinou rovněž KLUČINA, Petr. *Třicetiletá válka*, s. 73–74. Rovněž KLUČINA, Petr, Andrej ROMAŇÁK a Karel RICHTER. *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby: 17.–20. stol.*, s. 18–21.

319 Srov. WAGNER, Eduard a Miroslav MUDRA. *Třicetiletá válka 1618–1648*, s. 18.

320 Srov. KLUČINA, Petr. *Od zbroje k stejnokroji*, s. 65. K vojenskému oděvu podrobněji např. KLUČINA, Petr, Andrej ROMAŇÁK a Karel RICHTER. *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby: 17.–20. stol.*, s. 13–16, 33–34.

321 Srov. WAGNER, Eduard a Miroslav MUDRA. *Třicetiletá válka 1618–1648*, s. 20–33.



Mapa vévodství Horní Sasko (detail turnajového klání).

mohlo včas dostat obilí z jeho polí, dělové koule z jeho železáren, ale i střelný prach z jeho prachových mlýnů.³²²

S koncem třicetileté války došlo k formování nového typu pravidelných armád. Pro stálá vojska, vyzbrojená, zaopatřovaná a plně řízená státem, byla vzorem francouzská armáda, která se po vestfálském míru uzavřeném v roce 1648 stala nejsilnější ve střední Evropě. Stálé armády, na rozdíl od nájemných žoldněřských jednotek, byly k nasazení připraveny po celý rok.³²³

Ovšem bez ohledu na formu měly všechny tyto vojenské útvary jedno společné. Jejich příslušníky bylo totiž nutné pro vojenskou službu řádně připravit. Raně novověké armády měly tři základní složky vojska. Patřily sem pěchota, jezdeckvo a dělostřelectvo. Jejich poměr se sice během času průběžně měnil,³²⁴ ale přesto všichni procházeli přísným výcvikem. Ten určitě reflektoval zkušenosti z boje, ale přípravě se věnovala i řada teoretiků, díky nimž vznikla celá řada spisů zabývajících se touto problematikou.

Samoučelná nebyla ani již zmíněná turnajová klání, která se dočkala četných výtvarných zpracování, často prezentovaných v cyklech nazývaných *Knihy turnajů* (*Turnierbuch*), ale také ve formě grafických doplňků. To můžeme vidět například na Homannově mapě vévodství Horní Sasko.

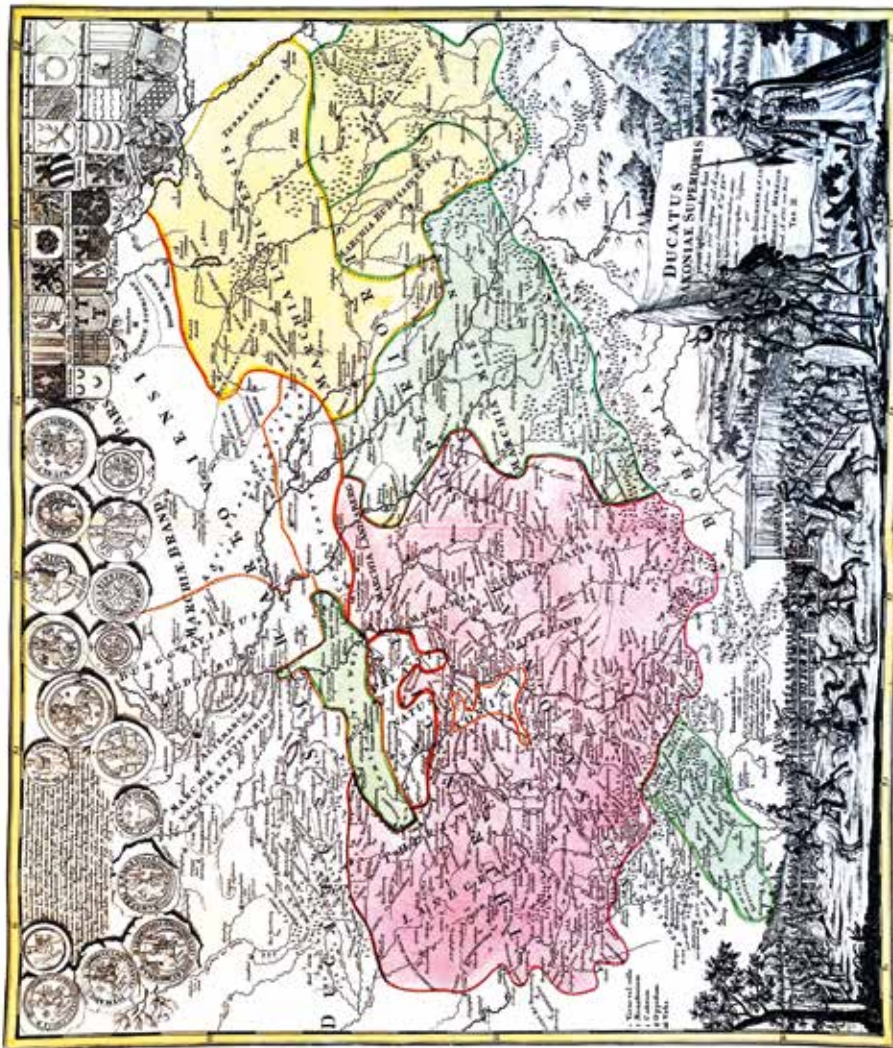
Turnajoví jezdci museli prokázat své rytířské srdce, pevnost v sedle, chladnou hlavu, lehkost pohybu při ovládnání věrného a odvážného koně. Důležité byly jezdecké disciplíny zvané běh ke kroužku a běh ke kvintáně. Trefit kroužek nebo srazit hlavu Turka

322 Tamtéž, s. 19.

323 Tamtéž, s. 33.

324 Srov. KLUČINA, Petr. *Třicetiletá válka*, s. 29.

33. Johann Baptista Homann – Mapa vévodství Horní Sasko



HOMANN, Johann Baptista. *DUCATUS SAXONIAE SUPERIORIS*. [Vévodství Horní Sasko]. [1732, Norimberk]. Mědiryt. 498 mm × 510 mm.

bylo jistě dobrou průpravou na skutečné setkání s nepřítelem na bojovém poli.

Tyto dovednosti zajímavou formou přibližují rytiny, které jako ilustrace použil ve své knize o výcviku koní jezdecký instruktor Ludvíka XIII. Antoine de Pluvinel (1555–1623).³²⁵ Autor byl zastáncem mírnějšího přístupu, kdy dával přednost pochopení charakteru koně a trpělivé výchově před přísnou drezurou používající násilí.

Autorem grafických příloh byl významný umělec, rytec a vydavatel Crispijn van de Passe ml. (1593/94–po 1663).³²⁶ Pluvinelova kniha vyšla poprvé v roce 1623, až po autorově smrti. Následovalo několik dalších edic s prakticky totožnými ilustracemi, někdy doplněnými ozdobnými rámy, takže vyobrazení připomínají divadelní scénu. Zajímavé vydání vyšlo v roce 1628 – paralelní francouzsko-německý text v něm doplňují ilustrace, které podle původních předloh přeryl Matthäus Merian.³²⁷ Text je tvořen fiktivním třístranným rozhovorem, v němž učitel Pluvinel, mladý francouzský král Ludvík XIII. (1601–1643)³²⁸ a královský vrchní stájník vévoda Roger de Saint-Lary Bellegarde (1563–1646)³²⁹ diskutují o nejlepších metodách výcviku koní i vysoké škole jezdeckého umění. Stejně postavy vystupují také na grafických listech, kde většinu figur předvádí sám král. Na ilustracích je vyobrazena celá řada dalších příslušníků královského dvora, takže tyto rytiny dokumentují i dobové oblečení.

325 Srov. PLUVINEL, Antoine de. *Pluvinel, Antoine de (1555–1620)* [online]. Deutsche Biographie [cit. 2022-09-15]. Dostupné z: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd122319974.html#dbocontent>.

326 Srov. PASSE, Crispijn van de. *Passe, Crispiaen van de (1593/94–po 1663)* [online]. Deutsche Biographie [cit. 2022-09-15]. Dostupné z: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz94054.html#indexcontent>.

327 Zde jsou použity ukázky z německé edice s paralelním textem a Merianovými rytinami PLUVINEL, Antoine de. *Reitkunst Herrn Antonij de Pluvinel, darinnen er die jetzo Regirende Kön. Mayst. in Frankreich / Ludouicum XIII. vnderwiesen: ...* Franckfurt am Mayn: Matthaei Meriani, 1628. Figura č. 43 (vsazena mezi s. 118 a 119), figura č. 47 (vsazena mezi s. 124 a 125).

328 Srov. HRYCH, Ervín. *Velká kniha evropských panovníků*. Druhé aktualizované vydání. Praha: Regia, 2015, s. 136–138.

329 Srov. BELLEGARDE, Roger de Saint-Lary. *Roger de Saint-Lary Bellegarde (duc de, 1563-1646)* [online]. Bibliothèque nationale de France [cit. 2022-09-17]. Dostupné z: https://data.bnf.fr/en/12043829/roger_de_saint-lary_bellegarde/.

Jak uvádí W. Boeheim, turnajová výzbroj a výstroj se od těch obvyklých válečných lišila jen málo.³³⁰ Tomu také odpovídá zachycení bojové scény na jednom z grafických listů Franze Hogenberga. Ten pod vlivem osmdesátileté války opustil rodnou zem a usadil se v Kolíně nad Rýnem, kde vedle výroby map dokumentoval i probíhající válečný konflikt. Zhotovil desítky leptů, které byly svazovány do různých cyklů.³³¹ List dokumentující převzetí města Berck (dnešní Rheinberg) Španěly 3. února 1590 představí typickou situaci, jaká nastávala při obléhání města. Je možné pozorovat pochodující oddíly, jedoucí povozy, ale i velké množství bojových scén. Mezi nimi stojí za pozornost jezdecký souboj (probíhající přibližně uprostřed při pravém okraji), který jako by vypadl z jedné z mnohých příruček popisujících turnajová klání. Na jedné straně vidíme, že výzbroj jezdce se od té soubojové skutečně prakticky neliší, na straně druhé ale v tomto případě bohužel chybí jistota autenticity. Je totiž víc než pravděpodobné, že se Hogenberg žádné skutečné bitvy nikdy nezúčastnil a pro zachycení těchto bojových situací čerpal inspiraci právě z dostupných *Turnierbuch* (*Kniha turnajů*).³³²

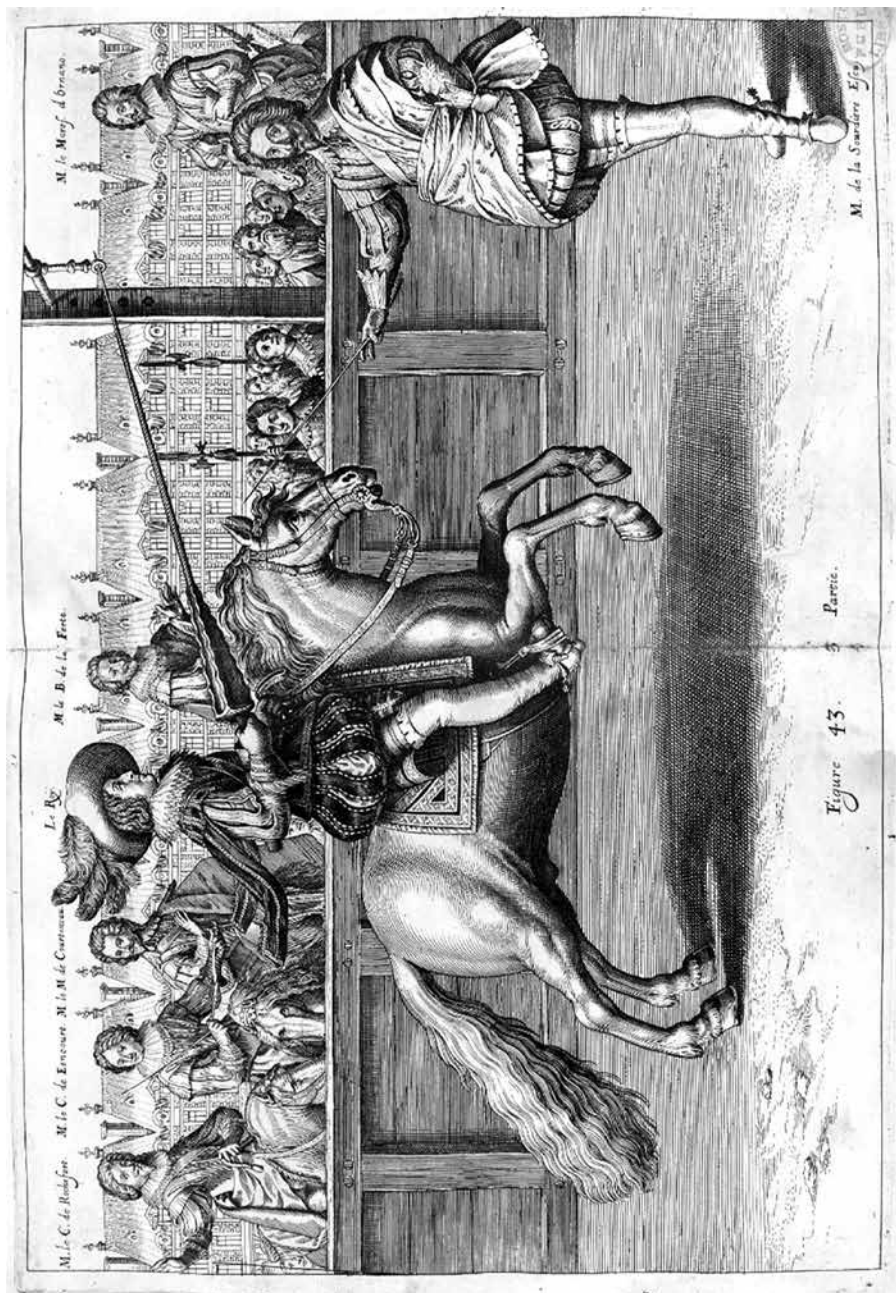
Vedle dovedností získaných účastí v turnajových soubojích bylo možné získat další zkušenosti praktickým nácvikem. Jak již bylo naznačeno, existovala celá řada spisů, které se této problematice věnovaly. Mezi nimi nalezneme četná díla, která se zabývají nácvikem osobních soubojů beze zbraně, převážně je však pozornost věnována boji s mečem, dýkou a dalšími bodnými nebo

330 Srov. BOEHEIM, Wendelin. *Handbuch der Waffenkunde: Das Waffenwesen in seiner historischen Entwicklung vom Beginn des Mittelalters bis zum Ende des 18. Jahrhunderts*. Leipzig: E. A. Seemann, 1890, s. 520. Srov. rovněž WAGNER, Eduard a Miroslav MUDRA. *Tricetiletá válka 1618–1648*, s. 85. K turnajovým kláním podrobněji rovněž KLUČINA, Petr a Andrej ROMAŇÁK. *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby: 5.–17. stol.* Praha: Naše vojsko, 1983. Mars, sv. 32, s. 252–271.

331 Například Rijksmuseum Amsterdam uchovává album s 345 grafickými listy. Srov. Hogenberg Franz album. *Album met 345 prenten van Hogenberg*. [online]. Rijksmuseum Amsterdam [cit. 2020-01-15]. Dostupné z: <https://www.rijksmuseum.nl/nl/zoeken/objecten?set=RP-P-OB-78.784#/RP-P-OB-78.784-273,194>.

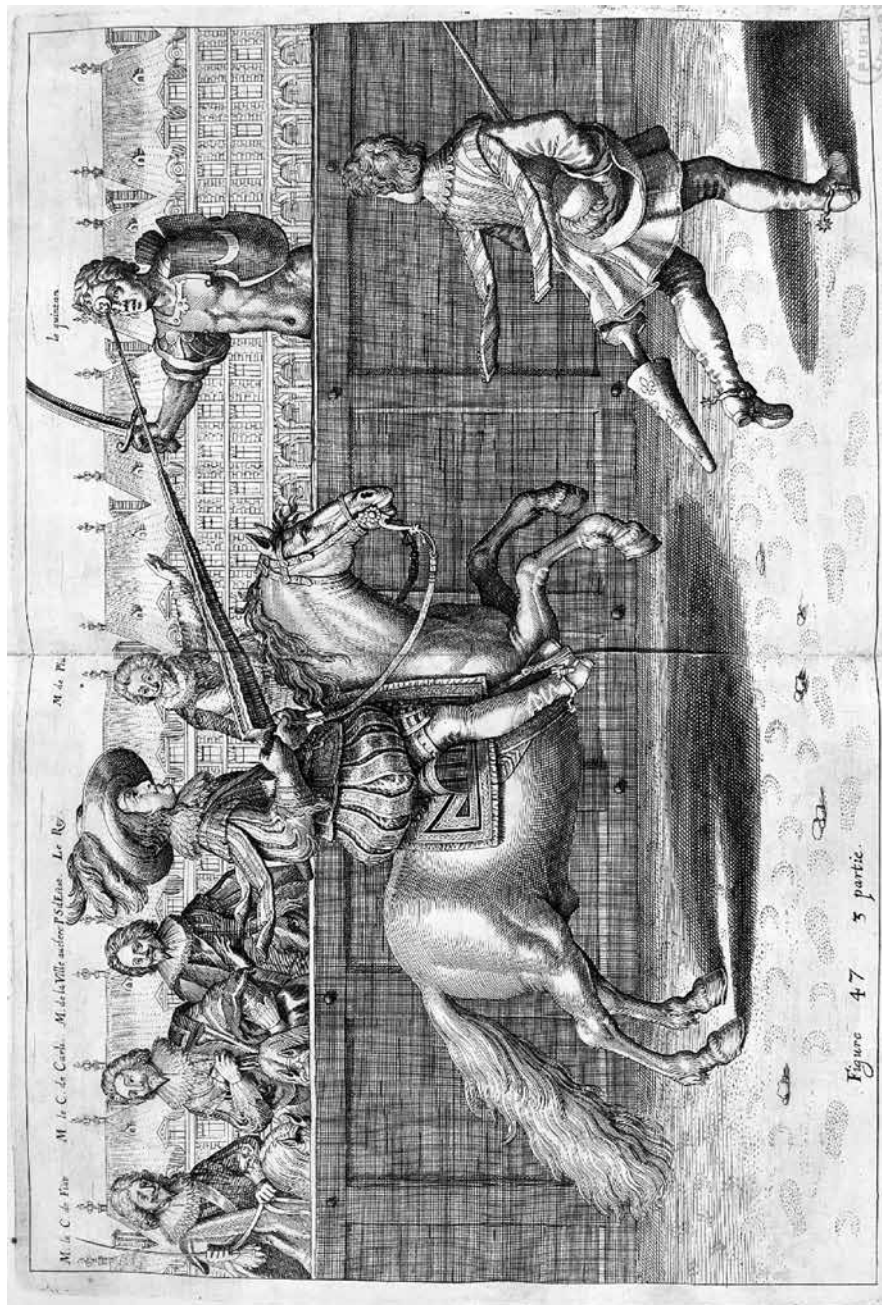
332 Na ukázce z knihy turnajů bojuje římský král Maxmilián se Siegmundem z Welspergu v disciplíně zvané „Schwaiff“. Schwaiff je starší název disciplíny odvozený od slova Schweifrennen. Jednotlivé duely se označovaly podle typu použitých zbraní, např. Schweifrennen, Bundrennen, Anzogenrennen, Krönl[rennen], Feldrennen. Srov. BOEHEIM, Wendelin. *Handbuch der Waffenkunde*, s. 556.

34. Crispijn van de Passe ml. – Běh ke kroužku



PASSE, Crispijn van de. *Bez titulu*. Figura 43. – ilustrace z Pluvinelovy knihy (německá edice). [1628, Frankfurt nad Mohanem]. Mědiryt. Přibližně 205 mm × 295 mm (přesné rozměry neuvedeny).

35. Crispijn van de Passe ml. – Běh ke kvintáně



PASSE, Crispijn van de. *Bez titulu*. Figura 47. – ilustrace z Pluvinelovy knihy (německá edice). [1628, Frankfurt nad Mohanem]. Mědiryt. Přibližně 205 mm × 295 mm (přesné rozměry neuvedeny).



Vlevo detail bitvy u Bercku. Vpravo souboj římského krále Maximiliána I. se Siegmundem von Welsperg.

sečnými zbraněmi. Některá díla dokonce zaznamenávají situace, kdy se zbraní stávají i další nástroje nebo součásti výstroje. Ukázka z knihy *Ritterkunst (Rytířské umění)*³³³ Johanna Jacobiho von Wallhausen dokládá, že k obraně, případně i k útoku v boji muž proti muži, lze využít prakticky vše. Například když mušketýrům došly náboje a jako zbraň používali furketu,³³⁴ případně samotnou mušketu jako kyj, mohli ale využít i přilbu či bandalír s měrkami. Na ilustraci není opomenuta ani situace, kdy jako jediná zbraň zůstanou pěsti. Autorem této rytiny byl Eberhard Kieser (1583–1631).³³⁵ Na poslední figuře tu může lehce kuriózně působit ten fakt, že neopomínají připomenout praxi odebírání výstroje, výzbroje, ale i oblečení mrtvému nepříteli.³³⁶ Ačkoliv může toto počínání budit dojem neetičnosti, čistě praktické důvody jednoduše převládly. Pořízení kvalitní zbroje bylo totiž nákladnou záležitostí a v průběhu bojů byli vojáci vděční za každou ochranu.

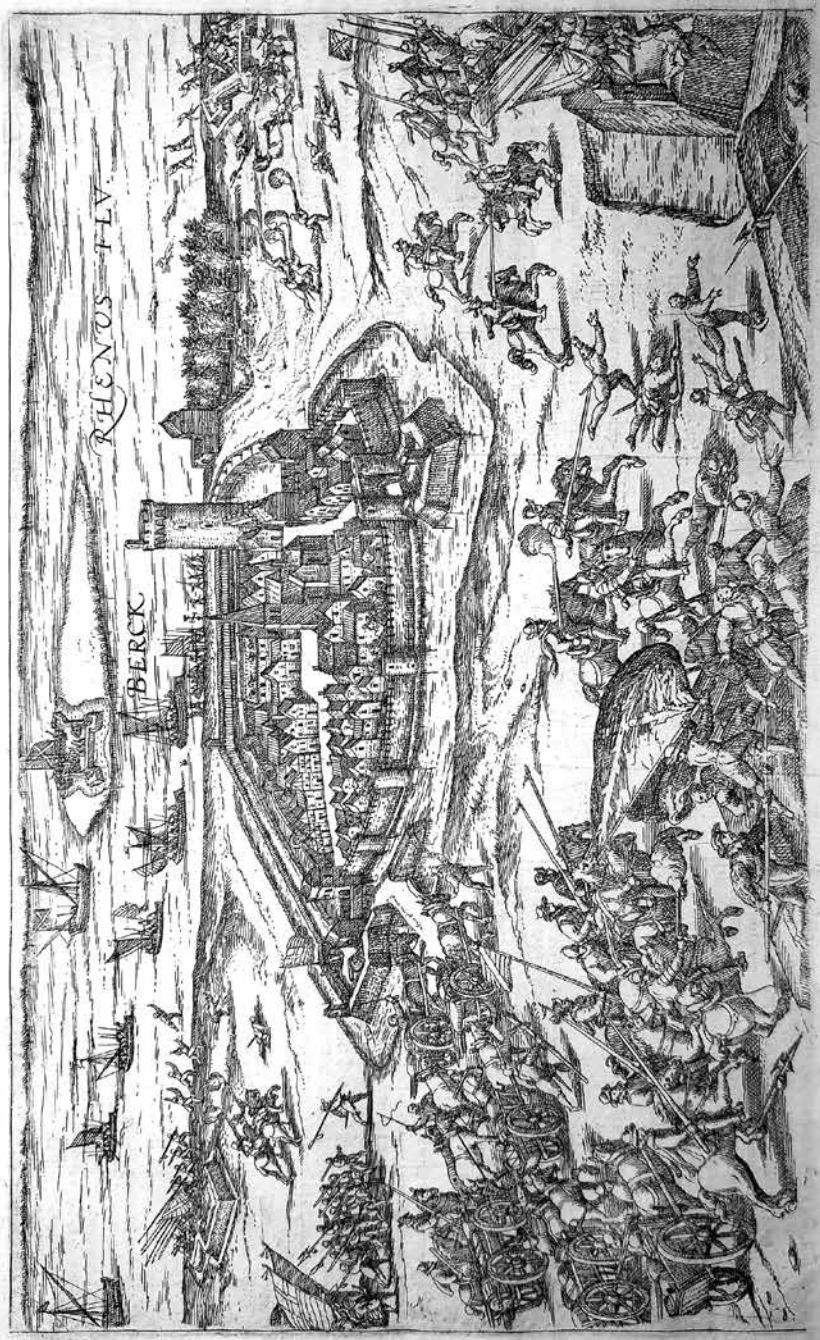
333 Srov. WALLHAUSEN, Johann Jacobi von. *Ritterkunst. Darinnen begriffen / I. Ein Trewhertziges Warnungschreiben wegen deß Betrübten Zustands jetziger Christenheit. II. Unterricht aller Handgriffen / so ein jeder Cauallirer hochnötig zu wissen bedarff. Vor diesem niemals an Tag gegeben / Nunmehr aber allen Rittersleuten / Adelspersonen und dero Kunstliebenden zu Ruß und Wolgefallen. Practicier, beschrieben / und mit schönen Kupferstücken gezieret.* Franckfurt am Mayn: in Verlegung Lucas Iennis, 1616.

334 Mušketa měla obvykle ráži 18–20 mm (kule o hmotnosti 30–45 gramů) a vážila kolem 7 kg, proto bylo nutné při střelbě používat podpěru – furketu. Teprve v průběhu třicetileté války klesla váha muškety pod pět kilogramů, což umožnilo střelbu i bez podpěry. Srov. např. KLUČINA, Petr. *Třicetiletá válka*, s. 81. Srov. rovněž WAGNER, Eduard a Miroslav MUDRA. *Třicetiletá válka 1618–1648*, s. 92.

335 KIESER, Eberhard. *Kieser Eberhard (1583–1631)* [online]. Deutsche Biographie [cit. 2019-08-25]. Dostupné z: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd122949722.html>.

336 Srov. KLUČINA, Petr. *Třicetiletá válka*, s. 340–343.

36. Franz Hogenberg – Bitva u Bercku (dnešní Rheinberg)



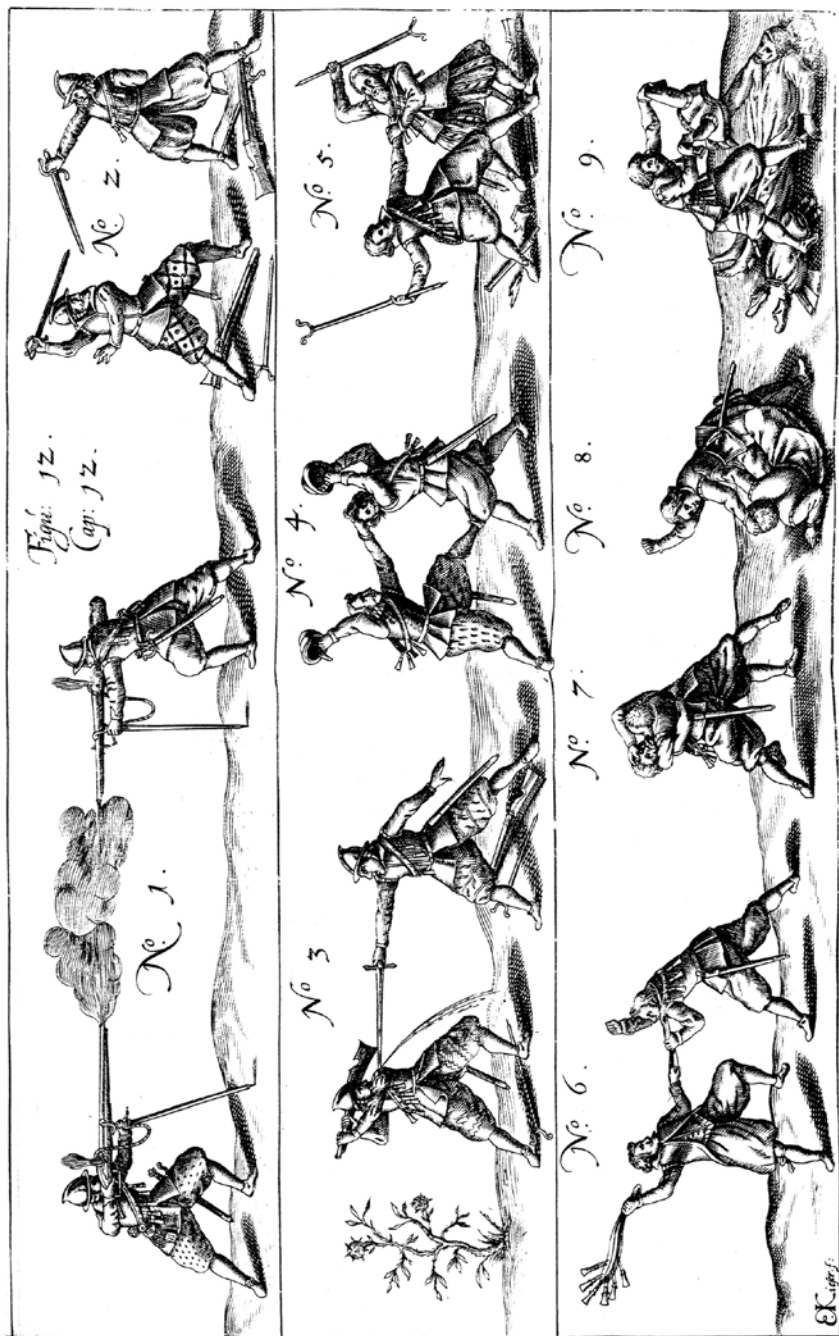
HOGENBERG, Franz. *Berck*. [Berck]. [1590–1592, Kolín nad Rýnem]. Lept. 172 mm × 280 mm.

37. Anonym – Souboj císaře Maxmiliána I. se Siegmundem von Welsperg (též Welsberg) o Bílé neděli 1497



ANONYM. *Darnach am weissen Sonntag Rannt der Romisch künig Maximilian mit herr Sigmunden von Welsperg den Schwaiff vnnnd besassen baid inn 1497 jare. [Poté se o Bílé neděli roku 1497 římský král Maxmilián utkal v boji na dřevce se Siegmundem z Welspergu a oba zůstali v sedle]. [1550, Augsburg?]. (převzato z Knihy turnajů (Turnierbuch)). Kresba. 285 mm × 415 mm.*

38. Johann Jacobi von Wallhausen – Ukázky boje muže proti muži



KIESER, Eberhard. *Bez titulu*. Ilustrace z knihy *Ritterkunst*. [1616, Frankfurt nad Mohanem]. Mědiryt. 166 mm × 258 mm.

plukovních kapel. Ty začaly vznikat po vzoru těch janičárských, s nimiž se evropští vojáci setkávali na bojištích. Při té příležitosti se v armádách objevil další nástroj, který byl převzat od janičárů, takzvaný „Schellenbaum (Schellenspiel)“. Jednalo se o zhruba 160 centimetrů dlouhou tyč, ozdobenou zvonky a rolničkami, jejímž potřásáním byl udáván rytmus ostatním hudebníkům. Pro úplnost je třeba připomenout dudy, které užívala skotská vojska. Ty jistě budily značnou pozornost, nejen v poli, ale i při slavnostních příležitostech.⁵⁵⁸

Z představených grafických listů je jasné, že také bubeníci nebo trubači dokázali během slavnostních okamžiků zaujmout. V tomto případě se jedná o slavnostně oděné císařské hudebníky, jejichž nástroje zdobí císařský orel. V případě bubeníka zachytil Caspar Luyken moment, kdy bubny nese sám bubeník, ale využívá k tomu nosiče. To se dělo zejména při slavnostních průvodech.⁵⁵⁹

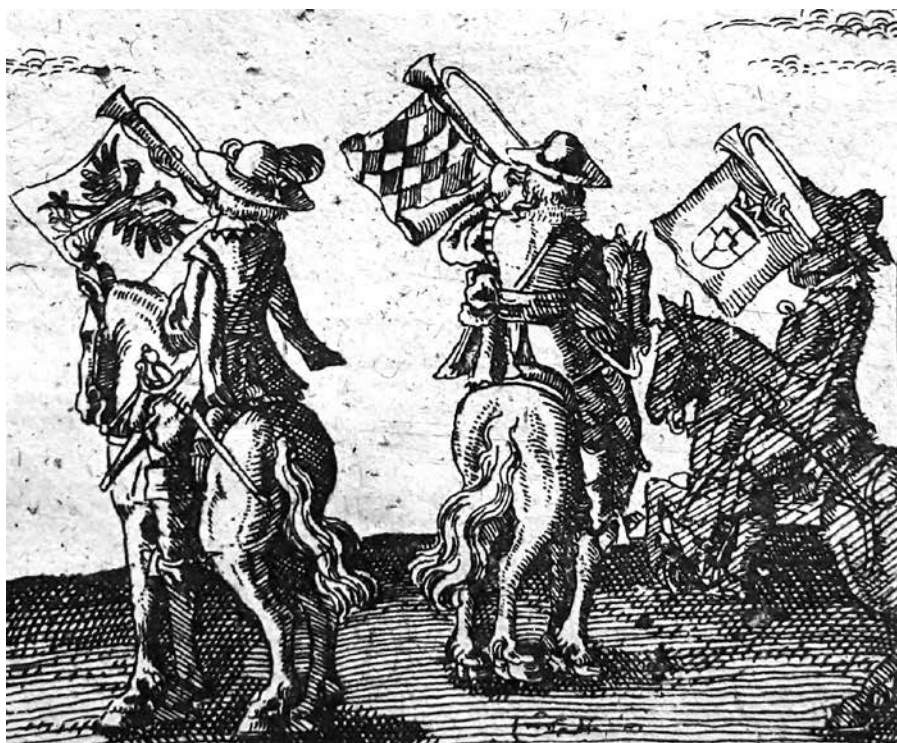
Na řadě grafických listů vidíme i vojenské hudebníky v poli. Na leptu anonymního autora, zachycujícím často prezentovanou část bitvy na Bílé hoře,⁵⁶⁰ kterou některé dobové letáky popisují tak, že se řada českých vojáků změnila v zajíce,⁵⁶¹ pozorujeme trubače i bubeníky hned na několika místech, a to jak u císařských, tak u stavovských vojsk. V pravé horní části kolem obory s letohrádkem Hvězda prchají vojáci české armády a vlevo po nich zůstávají už jen dva opuštěné kanóny. U vojsk, která ještě setrvávají ve formacích, lze vidět předpisově umístěné dvojice trubačů, zatímco u tercie vpravo uprostřed je zachycen již jen jediný bubeník. Po druhém zůstal na poli pouze buben. V pravém dolním rohu autor symbolicky umístil trojici císařsko-ligistických trubačů, kteří

558 Srov. KLUČINA, Petr. *Třicetiletá válka*, s. 51–53. Srov. rovněž BOEHEIM, Wendelin. *Handbuch der Waffenkunde*, s. 515–516.

559 Srov. ilustrace KLUČINA, Petr. *Třicetiletá válka*, s. 51 a BOEHEIM, Wendelin. *Handbuch der Waffenkunde*, s. 515.

560 Srov. BELLUS, Nicolaus. *LAVREA AVSTRICA, Hoc est, COMMENTARIORVM DE STATV REIPVBLICAE NOSTRI TEMPORIS, SIVE DE BELLO GERMANICO eiusq; causis, inter Diuum Matthiam, & Invictissimum FERDINANDVM II. Romm. Impp. nec non Fridericum V. Palatinum aliosque cum Imperii tum exteros Reges Principesque gloriose vincente Aquila Caesarea gesto: libri XII ...* Francofvrti: Ioh. Theobaldi Schönwetteri, 1627. Ilustrace je vevázána mezi stranami 374 a 375. Srov. LAZAROVÁ, Markéta a Jiří LUKAS. *Praha – obraz města v 16. a 17. století*, pohled č. 141.

561 Srov. HUBKOVÁ, Jana. *Fridrich Falcký v zrcadle letákové publicistiky*, s. 252.



Anonym – Bitva na Bílé hoře (detail trubačů).

zatroubili k vítěznému útoků. Vlevo je zástupce vojsk císařských se znakem dvouhlavého orla, uprostřed trubač s modrobíle routovaným⁵⁶² praporem ligistických (bavorských) vojsk⁵⁶³ a vpravo představitel Valdštejnových oddílů, nesoucí rodový znak jejich velitele. Valdštejn se ale bojů osobně neúčastnil – na rozdíl od jeho kyrysníků, jimž velel podplukovník Pierre de la Motte.⁵⁶⁴

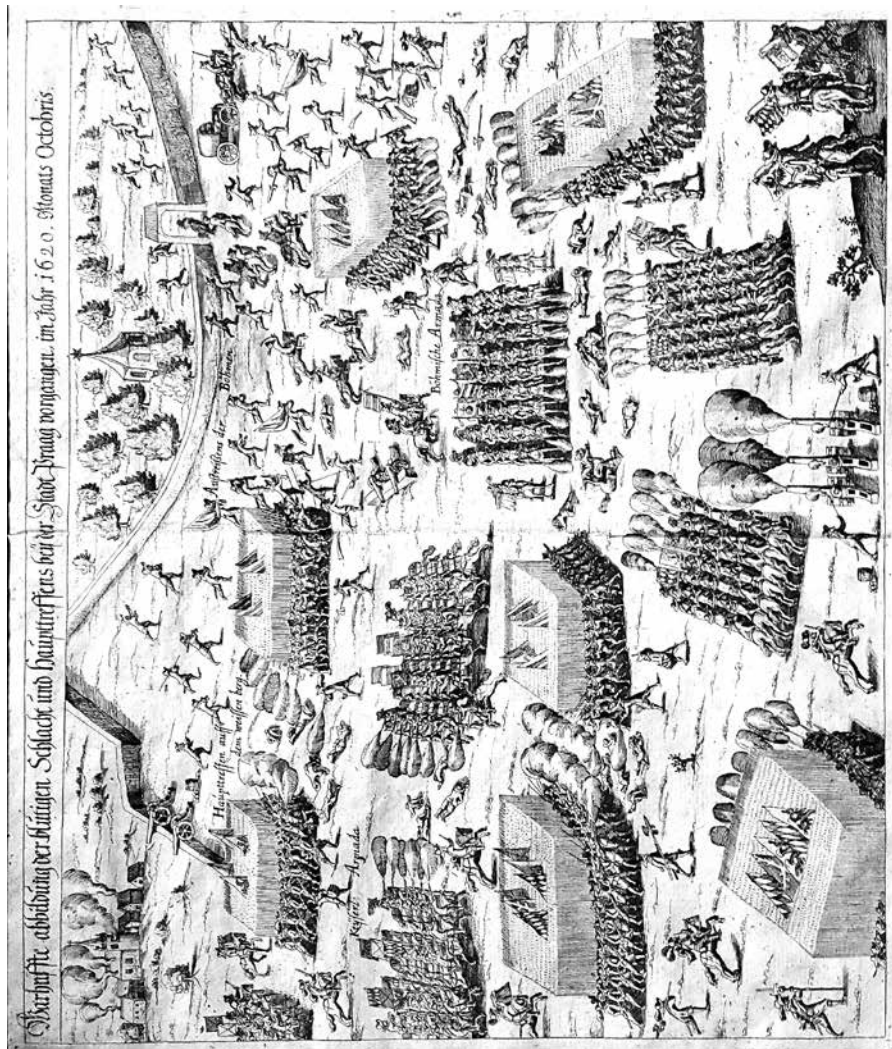
Úloha trubačů nebo bubeníků v poli určitě nebyla jednoduchá. V podstatě zastávali roli, kterou v modernějších verzích armád převzalo spojovací vojsko (spojáři). S úkolem vojína s navijákem na zádech, který pod palbou natahuje kabel, aby zajistil spojení, je možné

562 SCHWARZENBERG, Karel. *Heraldika: čili, Přehled její teorie se zřetelem k Čechám na vývojovém základě*. Praha: Vyšehrad, 1941. Knihy Řádu, s. 57.

563 Prapory těchto vojsk nesly ještě další znaky, které jsou při zjednodušeném zobrazování většinou vynechávány. Můžeme se setkat například s obrazem Matky Boží nebo s emblémem jezuitského řádu. Srov. např. SKÁLA ZE ZHOŘE, Pavel. *Historie česká*, s. 308.

564 Srov. SKÁLA ZE ZHOŘE, Pavel. *Historie česká*, s. 420 (poznámka č. 53). K umístění Valdštejnových kyrysníků viz přílohu č. 45.

77. Anonym – Bitva na Bílé hoře



ANONYM. Warhafte abbildung der blütigen Schlacht und Haupttreffens bei der Stadt Prag vorgangen, im Jahr 1620. Monats Octobris. [Pravdivé vyobrazení krvavé bitvy a hlavního střetnutí, které se odehrálo nedaleko Prahy roku 1620. Měsíce října]. [1627, Frankfurt nad Mohanem] Lept. 268 mm × 312 mm.

srovnat momenty, do nichž se dostávali i bubeníci a trubači, pohybující se bez většího krytí vedle svých oddílů. Jelikož měli v podstatě stejnou funkci jako onen natahovaný kabel, který se nepřítel snažil odstranit nebo přerušit, aby zabránil předávání povelů, existovaly pochopitelně i snahy připravit protivníkovy oddíly o jejich trubače a bubeníky. Nebo alespoň o jejich nástroje, jak to ostatně dokazuje i již zmíněné, zvláště ceněné ukořistění plukovních tympánů. Skála popisuje, jak pod jedním trubačem odražená střela „*prorazila koně vpůli za sedlem, až trubač omámený spadl s něho na zemi*“.⁵⁶⁵ Těžké postavení trubačů s nadsázkou zachytil na svém mědirytu také Matthäus Merian. V roce 1631 oblehla švédská vojska Frankfurt nad Odrou a na Květnou neděli 13. dubna na protestantské město v držení nepřátel zaútočila. Skotští vojáci ve službách Švédů, povzbuzeni vyplaceným žoldem a zahalení oblaky kouře, se za pomoci petard dostali přes palisády. Obránce překvapili natolik, že ti při úprku z obranných pozic opomněli uzavřít bránu, čímž bylo město prakticky vydáno na pospas obléhatelům. Gustav II. Adolf přislíbil mužstvu odměnou tři hodiny rabování, ale bez zabíjení civilního obyvatelstva. V rámci návalu vášní však převládl nepsaný zákon, že vítězové mají v dobytém městě svobodné právo rabovat. Pořádek vzal za své. Vojáci řádili na vozech a kárách, které tu zůstaly po císařských vojscích, a prohledávali opuštěnou výzbroj i výstroj ve snaze nalézt něco cenného. Jejich útokům se nevyhnuly ani krámy obchodníků nebo domy měšťanů. Ušetřeni nezůstali ani samotní císařští. Jejich mrtvoly se válely všude po ulicích podle toho, jak daleko jednotliví vojáci dokázali prchnout. Trvalo dlouhých šest dní, než byli všichni pohřbeni. Toto řádění svým způsobem předznamenalo událost, která se odehrála o několik desítek dní později v Magdeburku.⁵⁶⁶

Merianova grafika zachycuje celkový pohled na obléhané město.⁵⁶⁷ Autor vyobrazil nejen švédské jednotky postupující k městu, ale i ty, které se již v oblacích dýmu dostávaly přes hradby. V horní části pak zachytil přes řeku prchající císařské oddíly. Poblíž středu na vyvýšeném místě předávají povely k útoku dva trubači a před

565 Srov. SKÁLA ZE ZHOŘE, Pavel. *Historie česká*, s. 305.

566 Srov. ENGLUND, Peter. *Nepokojná léta*, s. 96–97. Srov. rovněž FUKALA, Radek. *Třicetiletá válka 1618–1648: Pod taktovkou kardinála Richelieua*, s. 20–21.

567 *Theatrum Europaicum II*. U vydání z roku 1633 je list vevázán mezi strany 320 a 321. Zde použitá kopie s mírně odlišným popisem pochází z Gottfriedovy kroniky, kde je list vevázán mezi strany 356 a 357.



Matthäus Merian – Bitva u Frankfurtu nad Odrou 1631 (detail trubačů).

nimi dělostřelecká baterie pilně ostřeluje hradby. Vlevo uprostřed je zachyceno městské popravíště s kolem a šibenicí. Nejzajímavější scénu je však možné sledovat v předním plánu při levém dolním okraji. Zde, před oddílem kyrysníků, autor vyobrazil rovněž trubače, ale tentokrát v situaci, kdy se jeho hřebec rozhodl zbavit se své zátěže. Scéna dokládá, že i trubači museli být zkušenými jezdci, pokud svůj dopravní prostředek nechtěli pronásledovat napříč bojištěm po svých.

Vraťme se ještě k anonymnímu listu zachycujícímu bitvu na Bílé hoře. Může nás totiž zaujmout i uvedeným datem bitvy. Její situování do měsíce října ukazuje na to, že autor událost datoval pravděpodobně podle juliánského kalendáře, což známe i z mnohem mladší historie. V roce 1917 tak v Rusku proběhla známá Velká říjnová revoluce, která se podle gregoriánského kalendáře konala 7. listopadu. S datem sedmého listopadu se mimochodem můžeme setkat též na některých grafických listech zachycujících okamžiky z bitvy na Bílé hoře, v tomto případě se ale jedná o čistě chybnou dataci.

Zmíněná revoluce v Rusku měla politické a sociální pozadí, ale jak píše Umberto Eco:

„Lidé se nikdy nedopouštějí zla tak dokonale a s takovým nadšením, jako když to dělají z náboženského přesvědčení.“⁴⁵⁶⁸

568 ECO, Umberto. *Pražský hřbitov*. Praha: Argo, 2011, s. 20.



Matthäus Merian – Bitva u Frankfurtu nad Odrou 1631 (detail splašeného hřebce).

Možná ještě příkřeji se vyjadřuje Egon Friedell, když píše, že:

*„Válčící křesťané překonali v záludnosti, krutosti a nestoudném výsměchu všem božským a lidským mravním zákonům vše, co kdy napáchali Tataři a Turci, Hunové a Hotentoti. V nich totiž vládl jen slepý a zvířecky ničitelý pud, zatímco u křesťanů doby protireformace se jednalo o systém zbudovaný s největší rafinovaností a dokonalým uměním infámie.“*⁵⁶⁹

Do náboženských souvislostí je dáván i počátek třicetileté války, jelikož k iniciaci konfliktu mělo posloužit zboření evangelického kostela v severočeském Hrobu a pokus o uzavření dalšího ve východočeském Broumově,⁵⁷⁰ čímž katolická strana údajně porušila

569 FRIEDEL, Egon. *Kulturní dějiny novověku I.*, s. 224.

570 Podrobně k událostem v Hrobu a Broumově např. KILIÁN, Jan. *11. 12. 1617 – Žboření kostela v Hrobu: Na cestě k defenestraci*. Praha: Havran, 2007. Dny, které tvořily české dějiny.